

Ekin ARISOY

Bilim Uzmanı | MA Graduate
ORCID: 0000-0001-8141-1204
ekinarisoy@gmail.com

Celal YEŞİLÇAYIR

Doç. Dr. | Assoc. Prof.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Gümüşhane-TÜRKİYE
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Gümüşhane-TURKIYE
ORCID: 0000-0002-3132-920X
celalYESIL@hotmail.com

Feyerabend'in Bilimsel Dogmatizme Karşı Verdiği Mücadele*

Öz

Evren ile ilgili merak edilenlerin ve yaşadığımız dünyanın anlaşılması bakımından insanlar için bilimin yeri çok özeldir. Ancak özel bir alan olması bilimin tartışılmaz olduğu anlamına gelmemektedir. Paul K. Feyerabend özellikle XX. yüzyılın ilk yarısındaki bilimsel bilgi anlayışının açmazlarını göstermeye çalışmış bir filozoftur. Çünkü bilimsel bilginin standart yöntem ve pozitivist akımı mutlaklaştırması, ona göre bilimin alanını daraltır. Böylece eski dönemlerdeki dinî dogmatizmin yerini bilimsel dogmatizm alır ve bu sorunun yanında bilim, siyasi güç odaklarının emrine girmeye başlar. Bu bağlamda Feyerabend bilimin alanının daralmasını tarihsel ve metafiziksel bağlardan kopuş ile açıklamaya çalışmaktadır. Bilimdeki söz konusu tekipleşmeye karşı çoğulculuğu içeren bir bilim tasarımı ileri sürmektedir. Çoğulcu anlayış hem hayatta yegâne değer bilim olmadığı; sanat, felsefe vb. alanların da değerli olduğunu ifade eder hem de bilimi tek bir yöntem ve kuramla sınırladığını doğru olamayacağını savunur. Ayrıca indirgemeci bir anlayış yerine çoğulcu bakış açısının gerekliliğine dikkat çekmeye çalışır. Bu bağlamda Feyerabend, kendi ismiyle özdeşleşen "epistemolojik anarşizm" fikrini ortaya atar. Böylesi bir anarşizm, siyasi anarşizmden farklı olarak bilimin metafizik ve tarihsel bağlardan koparılarak tekipleştirilmesine karşı alternatif anlayışları önemsemektedir. Feyerabend bilimsel dogmatizme karşı verdiği mücadelenin yanında bilimin güç ilişkilerine alet edilmesine de karşıdır. Çünkü bilimin asıl görevi, toplumların ve insanların özgürleşmesidir. Bilimin bu görevini icra edebilmesi için de dogmatizmden ve güç odaklarından kurtarılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Feyerabend, Bilim, Dogmatizm, Metafizik, Çoğulculuk, Epistemolojik anarşizm.

Feyerabend's Struggle Against Scientific Dogmatism

Abstract

Science has a very special place for people in terms of understanding what is curious about the universe and the world we live in. However, being a special field does not mean that science is indisputable. Paul K. Feyerabend is a philosopher who has tried to show the dilemmas of the understanding of scientific knowledge especially in the first half of the 20th century, because, according to him, the absolutisation of the standard method and positivist movement of scientific knowledge narrows the field of science. Thus, scientific dogmatism takes the place of religious dogmatism in the past, and in addition to this problem, science begins to come under the command of political power centres. In this context, Feyerabend tries to explain the narrowing of the field of science with the break from historical and metaphysical ties. He puts forward a design of science that includes pluralism against this uniformisation in science. The pluralist understanding both states that science is not the only value in life, that fields such as art, philosophy, etc. are also valuable, and argues that it would not be right to limit science to a single method and theory. It also tries to draw attention to the necessity of a pluralist perspective instead of a reductionist understanding. In this context, Feyerabend puts forward the idea of "epistemological anarchism", which is identified

* Bu makale Ekin Arisoy tarafından Doç. Dr. Celal Yeşilçayır'ın danışmanlığında hazırlanan Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün (Temmuz 2023) onayladığı "Bilimin Tarihsel Gelişim Sürecinde Paul K. Feyerabend'in Bilim Felsefesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

with his name. Such an anarchism, unlike political anarchism, values alternative understandings against the uniformisation of science by detaching it from metaphysical and historical ties. In addition to his struggle against scientific dogmatism, Feyerabend is also against the utilisation of science for power relations. Because the main task of science is the liberation of societies and people. In order for science to fulfil this task, it must be liberated from dogmatism and power centres.

Keywords: Feyerabend, Science, Dogmatism, Metaphysics, Pluralism, Epistemological anarchism.

Giriş

“Mutluluk ve özgürlüğe erişmek istiyorsanız, zenginlik ve güç peşinde koşmaktan vazgeçmelisiniz” (Epiktetos, 2019, s. 8)

İnsanoğlunun içinde yaşadığı dünyayı tanıyabilmesi bakımından bilime verilen önem oldukça yüksektir. Yeryüzünde insanlık var olduğundan beri merak edilen birçok sorunun cevabının bilim vasıtasıyla çözüme kavuşturulduğu kanaati yaygındır. Tim Lewens'e göre “bilimler, insanlığın karşılaştığı en zorlu problemlerin bazıları konusunda bizi uyardı ve bu problemlerin çözümü için gene onlar başrolde olacak” (Lewens, 2019, s. 15). Çünkü insanlık tarihi incelendiğinde bilimin olağanüstü başarılarının olduğu dikkat çekmektedir. Bu başarılar evrenin yapısından en küçük canlıların hayatına kadar geniş bir spektrumda gerçekleşmektedir (Lewens, 2019, s. 15). Bununla birlikte bilim ile felsefe alanları arasında kadim bir ilişkiselliğin olduğu bilinmektedir. Çok eski dönemlerde iç içe olan bu iki alan zaman içinde ayrılmaya başlamıştır. Ancak aralarındaki karşılıklı etkileşim ve ilişki devam etmektedir. Çünkü bilimsel gelişmeler felsefe için vazgeçilmez bir öneme sahip iken, felsefenin sorgulayıcı ve eleştirel karakteri bilimlerin önünü görebilmesi bakımından elzem görünmektedir. Hatta Philipp Frank “bilimi anlamak için felsefenin kavranması gerektiğini savunmaktadır” (Kara, 2017, s. 394). Bu bağlamda felsefenin bilimin insanlık için değerini ve ahlaki boyutlarını sorgulamak bakımından vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu iddia edilebilir. İşte bütün bu durumlar, bilimsel faaliyetleri ve bilimsel bilgiyi çok yönlü olarak ele alan “bilim felsefesi” adlı disiplini ortaya çıkarmıştır.

Felsefi bağlamda düşünüldüğünde bilimin alanını yalnızca teknoloji ile sınırlandırmamak (Kara, 2017, s. 394) ve bilime bütüncül bakmak gerekmektedir. Başka bir ifadeyle bilim ve felsefe arasındaki kadim bağların anlaşılması açısından bilimin kuramsal temelleri göz önünde tutulmalıdır. Düşünce ve bilim tarihinde bilime yönelen teorik/kuramsal anlayışların örnekleri hayli fazladır. Söz gelimi Albert Einstein doğa bilimlerindeki katı anlayışların değişmesi/özgürleşmesi adına David Hume ve Ernst Mach'ın eleştirel tutumlarını önemsemiştir (Einstein,1998, s. 135). Şu hâlde bilimsel anlamda genel kabul görmüş anlayışlara karşı tarihsel süreçte çeşitli eleştirilerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bilimsel gelişmeler, tekdüze bir doğrultuda ilerlemekten ziyade birçok mantalite ve paradigma değişikliği zuhur etmektedir. Örneğin Isaac Newton'un *Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri* (1687) adlı eserinde ortaya attığı “evrensel kütle çekim yasası”, yüzyıllarca fiziğin temel ilkesi olarak kabul görmüştür. XX. yüzyılda Albert Einstein'ın “izafiyet teorisi” ve Max Planck'ın “kuantum teorisi” ile birlikte fizik alanının seyri önemli ölçüde farklılaşmıştır (Çuçen, 2013, s. 214 - 215). Dolayısıyla bilimsel anlamda ileri sürülmüş olan nesnellik ve kesinlik gibi tutumların oldukça tartışmalı olduğu anlaşılmaktadır. Bilim insanları, kendilerinden önce ortaya çıkmış olan kuram ve bilgileri inceleyerek birikimlerini arttırmışlardır. Bununla birlikte kuramsal ve yöntemsel olarak farklılıkların ve değişimlerin yaşanması da kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu değişimlerle birlikte bilimsel bilginin yöntem ve kuram olarak sürekli aynı kalacağını iddia etmek pek mümkün değildir.

Bahsi geçen hususlarla ilgili olarak özellikle XX. yüzyılda önemli fikirler ileri süren filozoflar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Avusturyalı filozof Paul Karl Feyerabend'in (1924 -1994) ortaya attığı düşünceler oldukça etkili olmuştur. Elinizdeki çalışmada onun bilimde yöntem ve kuram konusunda ileri sürdüğü fikirler ele alınıp, incelenmektedir. Bu bağlamda Feyerabend'in

bilimdeki tekelleşme ve bilimsel dogmatizme karşı yönelttiği eleştirilerin tartışılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda onun “epistemolojik anarşizm” olarak adlandırılan fikirleri analiz edilmektedir. Belirlenen konunun incelenmesinde öncelikle Feyerabend'i etkileyen fikirler ile onun bilim eleştirisine yer verilecektir. Bunun yanında onun metafizik ile bilim arasında kurduğu ilişkisellik ele alınmaktadır. Sonraki aşamada Feyerabend'in bilimsel çoğulculuk düşüncesi kapsamında ortaya attığı disiplinler-, teorik- ve metodolojik çoğulculuk anlayışları serimlenecektir. Aynı zamanda onun bilimsel tekelleşmeye karşı yönelttiği bilgi-kuramsal anarşist fikirler tahlil edilecektir. Son tahlilde ise onun fikirlerinin bilim tarihi ve bilim felsefesi bağlamındaki önemine dair bazı tespitlere ulaşılmaya çalışılacaktır. Araştırmamıza XX. yüzyılın ilk yarısında revaçta olan *Viyana Çevresi*¹ (Wiener Kreis) ile Feyerabend'i etkileyen düşünceleri ele alarak başlamamız doğru olacaktır.

XX. Yüzyılın İlk Yarısı ve Viyana Okulu

Orta Çağ'ın sonlarına doğru Ockhamlı William'ın (1285-1347) olgusal karşılığı olmayan kavramların dilden ve düşünceden ayıklanması gerektiği yönündeki fikirleri (Bingöl, 2020: s. 8; Özsoy Somuncuoğlu, 2019, s. 7), sonraki dönemlerde ortaya çıkacak gelişmelerin habercisi mahiyetindedir. Yeni Çağ döneminde yaygınlaşan ampirizm ve materyalizm, doğa bilimlerindeki gelişmelere öncüsü olmuştur. Söz konusu gelişmelerle birlikte XIX. yüzyılda yaygınlaşan pozitivism/olguculuk akımı XX. yüzyılın ilk yarısındaki bilim ve felsefenin teşekkülünde oldukça etkili olmuştur. Pozitivism, metafiziğin reddine ve fiziksel dünyada bilimsel olarak ifade edilebilir olguların gerçekliğine dayanan bir akımdır. Cemal Yıldırım'ın ifadesiyle “Pozitivistler insanoğlunun, gelişiminin son aşamasına bilimle ulaştığı, tüm sorunlarını ancak bilimsel yöntemle çözebileceği sayındaydılar” (Yıldırım, 1997, s. 295). Bilimsel anlamdaki söz konusu gelişmelerin felsefi düşüncelere de yansıdığı dikkat çekmektedir. Pozitivizmin yaygınlaşması, temelleri 1907'de atılmaya başlayan (Özsoy Somuncuoğlu, 2019, s. 12) ve 1922 ile 1938 yılları arasında oldukça etkili olan *Viyana Çevresi* adlı topluluğun kurulmasına ön ayak olmuştur. Viyana Çevresi filozofları (M. Schlick, R. Carnap, H. Hahn, P. Frank, O. Neurath, F. Waismann, V. Kraft), kendi çağlarında yaygınlaşan bilimsel pozitivismi Viyana Okulu'nda mantıkçı pozitivism olarak formüle etmeyi amaçlamışlardır. Deneyim (ampirizm) ve pozitivismi insan hayatının temeline yerleştirmek isteyen bu okulda felsefe ve bilimin metafizik fikirlerden arındırılması esastır (Neslioğlu Serin, 2015, s. 46, 47).

Feyerabend hem Viyanalı olması hem de gençlik döneminde söz konusu okulun popüler olmasından Viyana Çevresi'nin fikirlerinden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Kendisi bu durumu “Ben Viyana Çevresinin geliştirdiği görüşlerden yola çıktım ve onlara cevap aradım” (Feyerabend, 1999, s. 265) şeklinde ifade etmektedir. Hatta Viyana Çevresi üyelerinden olan Viktor Kraft ile tanışarak onun öğrenciler için kurduğu “Kraft Çevresi” adlı cemiyete başkanlık yapmıştır (Feyerabend, 1997, s. 79, 80). O her ne kadar Viyana Okulu'nun ortaya attığı sorunlardan yola çıkmış olsa da onlarla mutabık olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir. Hatta birçok konuda ileri sürülen görüşlere karşı eleştirel bir tutum benimsemiştir. Çünkü bilimin alanını daralttığı gerekçesiyle Viyana Çevresi'nin pozitivist anlayışına eleştirel yaklaşmaktadır (Güzel, 1996, s. 10). Sonraki bölümlerde de ele alınacağı üzere Feyerabend'in bilim görüşü tektipleştirmeci olmayıp, çoğulcu bir yönlemselliği içermektedir. Viyana Çevresi'nin yanında onun düşüncelerinin şekillenmesinde bazı düşünürler önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda özellikle Popper, Kuhn ve Lakatos'un görüşlerinin ön plana çıktığı bilinmektedir.

¹ Viyana Okulu olarak da bilinmektedir.

Popper, Kuhn, Lakatos ve Feyerabend

Popper, Kuhn ve Lakatos XX. yüzyılda bilim felsefesinin gelişiminde başat rol oynamış filozoflardır. Karl Popper (1902-1994) *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* (Popper, 2022), Thomas Kuhn (1922-1996) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (Kuhn, 1995) ve Imre Lakatos (1922-1974) *Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi* (Lakatos, 2014) adlı yapıtlarıyla akademik/entelektüel alanda önemli bir yer edinmişlerdir. Feyerabend her üç filozofun düşüncelerini analitik bir yöntemle incelemekle birlikte, katıldığı ve katılmadığı hususları açıkça dile getirmektedir. Popper'un bilim insanlarının ve bilimsel yöntem modellerinin farklılığından söz etmesi, onun fikirlerinin ortaya çıkmasına ilham kaynağı olmuştur (Feyerabend, 1997, s. 93). Ancak o belli noktalarda Popper ile hemfikir olsa da "yanlışlanabilirlik" gibi belirgin bir ilkenin bilimin yegâne koşulu olamayacağını düşünüyordu (Aslan, 2004, s. 449). Feyerabend'a göre Popper'ın fikirleri eleştirelilik ve yöntembilim konularında felsefecilere yol gösterici olsa da insan özgürlüğü konusunda ciddi sorunları barındırmaktadır (Feyerabend, 1999, s. 196). Dolayısıyla o, Popper'in görüşlerini eleştiri süzgecinden geçirmiştir ve bu tutumunu diğer iki filozofa karşı da takınmıştır.

Kuhn mezkûr eserinde paradigmayı "bir bilim çevresine belli bir süre için bir model sağlayan, [...] evrensel olarak kabul görmüş bilimsel başarılar" (Kuhn, 1995, s. 42) olarak tanımlamaktadır. Buna göre bilimsel gelişmelerde ve devrimlerde tarihsellik ile geleneğin rolünün göz önünde tutulması gerekmektedir. Söz konusu gelenekler yeni bir geleneğe doğru evrilmektedir (Kuhn, 1995, s. 46-49). Benzer biçimde Feyerabend "bilimin bilgi kuramsal değil, tarihsel olarak temellendirilmesi gerektiği konusunda Kuhn" (Feyerabend, 1999, s. 266) ile hemfikirdir. Ancak Kuhn'un sistemindeki kuralları katı bulmaktadır ve onun iddia ettiği gibi bilimin siyasi bir özerkliği olduğu görüşüne katılmamaktadır (Feyerabend, 1999, s. 266). Şu hâlde bilimi sınırlı yöntemlerden kurtararak çoğulcu bir anlayış olarak ele almak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle bilimde farklı yöntemlerin olabileceği göz önünde tutulmalıdır (Aslan, 2004, s. 449). Görüleceği üzere Feyerabend Kuhn'un bazı düşüncelerini önemsemekle birlikte onu yöntemsel anlamda sınırlılığı ve bilimsel özerklik bağlamında eleştirmektedir.

Söz konusu geleneğin diğer önemli düşünürü olan Lakatos da bilim felsefesi bakımından oldukça önemlidir. Feyerabend'a göre Lakatos araştırma programları kuramında mevcut kabul ve standartların bilimsel gelişmeleri engellediğini vurgulamaktadır (Feyerabend, 2017, s. 26). Ayrıca "Lakatos irrasyonalizmin bazı versiyonlarının kaynağında ziyadesiyle katı akılcılık ilkelerini gördü ve bizi yeni ve daha liberal standartlar benimsemeye teşvik etti" (Feyerabend, 1999, s. 206) fikrine yer vermektedir. Dolayısıyla Feyerabend standart yöntemlerin aşılması ve bilimsel özerkliğin sağlanması bakımından onun görüşlerini önemli bulmaktadır. Bununla birlikte o Lakatos'un kuramında belli standartların kabul edildiği ve anarşinin aşılması gerektiğine (Feyerabend, 2017, s. 26) vurgu yapıldığını ifade etmektedir. Şu hâlde Popper ve Kuhn'daki bilimsel sınırlama sorunsalı Lakatos'ta da söz konusudur. Bununla birlikte Feyerabend söz konusu filozofların belli görüşlerinden ilham almakla birlikte farklı bir bilim felsefesi anlayışı geliştirmek isteyecektir. Bu bağlamda onun bilime yönelttiği eleştiriler oldukça önemlidir.

Feyerabend'in Bilim Eleştirisi

Feyerabend Viyana Çevresi'nin ortaya attığı sorular ile Popper, Kuhn, Lakatos gibi filozofların fikirlerini analitik olarak incelemekle birlikte geleneksel bilim anlayışına bazı eleştiriler yöneltmektedir. Söz konusu eleştirilerine "Bilimi bu kadar önemli kılan nedir?" (Feyerabend, 2017, s. 103) şeklinde bir soru ile başlar. Bu sorudan da anlaşılacağı üzere bilim toplum nazarında çok yüce bir mertebeye yükseltilmiştir. Ancak Feyerabend'in verdiği cevap oldukça düşündürücüdür. Ona göre "Bilimin kusursuzluğu varsayılır, kanıtlanmaz. [...] Gerçekten de bir zamanlar dinbilimsel retorik cephaneliğindeki belirli tartışma ve örtük ikna yöntemleri şimdi bilimde kendilerine yeni bir mekân bulmuşlardır" (Feyerabend, 2017, s. 104). Dolayısıyla o dinin Orta Çağ döneminde kazandığı mutlaklık ve yüceliğin yaşadığı dönemde bilime atfedildiğini iddia

etmektedir. Öyle ki bilimin yüceliği meselesi bilim yapmanın ötesine geçerek bir iman konusuna dönüşmüştür. Devlet yönetimlerinde dinin etkisini yitirmesine rağmen bilimin siyaset ile ciddi bir ilişkisinin olduğu aşikârdır (Feyerabend, 2017, s. 104). Feyerabend'in sözünü ettiği sorunsalın günümüzde de devam ettiğini iddia etmemiz mümkündür. Bir taraftan bilimin üstünlüğü kabul görmeye devam ederken diğer taraftan bilimin siyasileşmesi ve bir güç hâline getirilmesi sorunsalı ile karşılaşılmaktadır.

Bilimin yüce ve mutlak bir değer olarak görülmesi, dogmatik dinî kilise kurumlarını akıllara getirmektedir. Feyerabend'a göre bilimin bu denli dogmatlaştırılmasının dindeki gibi bir bağlılığa ve bağınazlığa yol açması kaçınılmazdır (Feyerabend, 1999, s. 310). Şu hâlde insan hayatını yalnızca tek bir alana indirgeyerek diğer alanları görmezden gelmek dogmatik ve bağınaz bir dünya görüşünü doğuracaktır. Böylelikle din, sanat ve felsefe gibi alanlar insan hayatında ikinci plana itilecek ve bilim mutlak rol oynayan bir aktöre dönüşecektir. Oysa Yeni Çağ dönemindeki bilimin seyri incelendiğinde çok yönlü bir gelişme kaydettiği anlaşılmaktadır. Bu süre zarfında alternatif ve farklı görüşler önemsenmiştir (Feyerabend, 2017, s. 106). Fakat zaman içinde bilim, bilgiye ulaşmanın bir alternatifi olmaktan çıkarak dogmatik bir hâl almaya başlamıştır. Aynı zamanda bilim kendi dışındaki yapıları ve gelenekleri dışlayan bir yapıya dönüşmüştür. Söz konusu dönüşümde bilim siyasi bir kuruma dönüşerek kendisini egemenlik alanı olarak ilan etmiştir.

Feyerabend bahsi geçen yüceleştirme sorununa dikkat çektikten sonra bilimlerle ilgili olarak "Bilimleri oluşturan olay ve sonuçlar genel, ortak bir yapı göstermez" (Feyerabend, 2012, s. 322) görüşünü ileri sürmektedir. Öyle ki bütün bilimsel araştırmalarda aynı olay ve sonuçların ele alınması mümkün değildir. Genelleme ve evrensel yöntemler, yanıltıcı olabileceğinden bilimsel gelişmelerin her biri kendine özgü durumlar olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda Feyerabend'in bilimi ve yöntemini kabul ettiğini ancak bunların tek tiplendirilmesine karşı çıktığını ifade etmemiz gerekmektedir. Çünkü modern toplumlarda bilimin yüceleştirilmesinde kurumsallaşmanın etkisi çok büyüktür. Bilim ile iştigal etmek isteyen herkesin kabul görmüş standartları benimsemesi şart koşulmaktadır. Standartların dışında bir anlayış ileri sürenler ise bilimsel olmamak ile yaftalanmaktadır (Chalmers, 1994, s. 248). Söz konusu standartlaşma ve tektipleşmeyi aşmanın yolu ise bilimsel çoğulculuğun temel bir bilinç hâline gelmesinden geçmektedir. Bunun için öncelikle bilimin yüce ve mutlak bir değer olduğu yanılığısından uzaklaşmak gerekmektedir.

Bilimin kurumsallaşması ve tektipleşmesi tartışmaları bağlamında dikkat çekici hususlardan biri de bilim ve siyaset arasında kurulan ilişkidir. Başka bir ifadeyle bilimin siyasallaşması/devletleşmesi ve otorite hâline gelmesidir. Aslında bir otorite hâline geldiği düşünülen bilim, siyasi otoriteyi güçlü kılmak için sahip olunan bir araç konumundadır. Feyerabend bir taraftan bilimin tekelleşmesini diğer taraftan da siyasallaşmasını eleştirmektedir (Chalmers, 1994, s. 249). Öyle ki bilimin tekelleşmesi ve mutlaklaştırılması siyasallaşması ile yakından ilişkili bir sorunsaldır. Ahmet Cevizci, Feyerabend'in bu tutumunu şu şekilde formüle ediyor: "bilimi anlamak için, sadece bilimin kendi iç mantığına bakmak yeterli olmaz; onu anlamak için, esas onu kullananlara, hükümet politikalarına, şirketlerin araştırma geliştirme faaliyetlerine, silah tekellerine bakmak gerekir" (Cevizci 2015, s. 92). Çağımızda bilimi tekeli altına almak isteyen dünyanın büyük güçleri göz önünde tutulduğunda onun bu düşünceleri oldukça mantıklı gelmektedir. Çünkü hükümetler bilimden ileri derecede savaş teçhizatı üretmek için yararlanmaktadır. İnsansız hava araçları ve ABC silahları bunlardan yalnızca birkaçıdır. Dolayısıyla Feyerabend bağlamında düşünüldüğünde teokrasilerdeki dinin gücünü çağımızın ulus devletlerinde bilim ve teknoloji almıştır.

Feyerabend'a göre Viyana Çevresi ile pozitivist bilim anlayışları, sınırlayıcı bir yönetime hapsolmuşlardır. Bilimin vazgeçilmez bağlarının olduğu metafiziksel, kuramsal ve spekülatif tarihsel gelenekler yok sayılmaktadır (Feyerabend, 2012, s. 219). Bununla birlikte bilimsel düşünce ve felsefe arasındaki bağların kopma noktasına geldiğini iddia eden Feyerabend, "Tarihle bağlantı

koparıldı; bilimsel düşünce ile felsefi spekülasyon arasındaki sıkı işbirliği sona erdi" (Feyerabend, 2012, s. 219) görüşüne yer vermektedir. Nitekim bilimdeki tekelleşme/dogmatikleşme bilimin felsefeden ve felsefi çoğulculuktan uzaklaşmasının temel bir göstergesidir. Bilimin dogmatikleşmesindeki temel etkenler tarihsellik, felsefi spekülasyon ve metafizik anlayışlarının terkedilmesidir. Bu noktada onun düşüncesindeki metafizik ve bilim ilişkisine ayrı bir başlık açmak gerekmektedir.

Metafizik ve Bilim İlişkisi

Felsefi anlamda düşünüldüğünde metafizik, var olan ve var olanın neliğini anlamayı ve açıklamayı amaçlayan geniş anlamli bir kavramdır. Cevizci metafiziği "Felsefenin, amacı varolanların gerçek doğasını belirlemek, varolanların anlamını, yapısını ve ilkelerini ortaya koymak olan temel disiplini" (Cevizci, 1999, s. 591) olarak tanımlamaktadır. Buna göre "Metafizik, varolana ilişkin bir araştırmadır" (Cevizci, 1999, s. 591). Söz konusu tanıma uygun olarak Feyerabend bilim ve metafizik arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: "Bilim yalnızca öndeyiler üretmez, aynı zamanda şeylerin doğasına ilişkindir; metafizik ve mühendislik kuramlarının aynı anda biraraya getirilmesidir" (Feyerabend, 1996a, s. 33). Çünkü "Metafizik dizgeler en ilkel aşamalarındaki bilimsel kuramlardır" (Feyerabend, 1996d, s. 273). Aynı zamanda bilim insanı "asla tarihsel arka plandan tamamen bağımsız değildir" (Feyerabend, 1999, s. 191). Şu hâlde bilimin geleneksel anlamdaki varlığa ilişkin metafiziksel boyutunu yok saymak onu oldukça dar bir alana hapsetmek olacaktır. Tarihsel anlamda bilim varlığa yönelirken metafiziksel bir tutum içindedir. Çünkü metafizik anlatılar bilimlere önsezi ve ilk adımları sağlamaktadır (Feyerabend, 1996d, s. 275). Bilimsel teoriler metafiziksel kuramların sınanabilirliği üzerine yoğunlaştığından metafiziksel anlam ile bilimsel anlamı birbirinden ayırmak mümkün değildir (Feyerabend, 1996b, s. 65). Bilimin söz konusu felsefi temellerini yadsıyarak varlığı tamamen pozitivist bir anlayışa indirgenmeye çalışılması tarihsel anlamda birçok sorunu da beraberinde getirecektir.

Bilimin metafiziksel köklerinden ayrılmaz bir bütün olduğunu savunduğundan dolayı Feyerabend'in Viyana Çevresi'nin etkisini yitirmesinde başat rol oynadığı ileri sürülmektedir (Güzel, 1996, s. 9). Onun görüşlerinde bu savı haklı çıkaran birçok unsur ile karşılaşmaktadır. Feyerabend metafiziği ortadan kaldırmak isteyen Viyana Çevresi ve pozitivist akımlara karşı bilimsel bir kuramın yorumlanmasında metafizik öğelerin önemine dikkat çekmeye çalışır. Çünkü deneysel olmayan çok fazla unsur bilimin alanını işgal etmektedir ve bunların yadsınması bilimi güdük bir yapıya dönüştürmektedir (Feyerabend, 1996b, s. 64). Metafizik nitelikteki inançlar kuramlaştırmayı önemli ölçüde etkilemekte ve güçlendirmektedir. Bu noktada Feyerabend Kopernikus'un Yeni-Platonculuk'tan etkilenmesini ve Niels Bohr'un bilim anlayışının metafizik nitelikte olmasını örnek olarak göstermektedir (Feyerabend, 1996c, s. 91). Çünkü metafiziksel düşünceler bilimlerin ilk ilkeleri olabilmektedir.

Feyerabend söz konusu savını destekler mahiyette deney ile kuram arasındaki ilişkiyi şöyle anlatır: "Deney kuramsal varsayımlarla birlikte ortaya çıkar, onlardan önce değil; ve kuramsız bir deney, tıpkı (sözüm ona) deneysiz bir kuram gibi anlaşılabilir bir şeydir" (Feyerabend, 1999, s. 191). Dolayısıyla bilim yalnızca deney nesnelere ve olgularla sınırlı değildir. Çünkü yapılan gözlem ve deneylerin kaynağında kuramlar/teoriler bulunmaktadır. Bu kuramların metafizik inançlarla olan kökensel bağının yadsınmaması gerekmektedir. Dolayısıyla Feyerabend "deneyciler muazzam miktarda örtük bilgiyle hareket ederler" (Kaya Keha, 2017, s. 20) görüşü ile bilimin kaynaklarını sorgulamaktadır. Bu bağlamda deney ve gözleme kaynaklık eden örtük bilgilerin metafiziksel temellerinin yadsınmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Feyerabend'in bilim eleştirisi ve metafizik ile bilim arasında kurduğu bağ, onun bilimlerin standartlaşmasına karşı itirazı ile yakından ilgilidir. Bilim tek tipleşip dogmatikleştikçe insanlar üzerinde bir baskı mekanizmasına dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır. Oysa bilim; özünde kısıtlamayı değil, özgürleştirici bir karaktere sahiptir. Bu bağlamda onun bilim anlayışını eleştirdiği hususlardan nasıl ayrıldığını irdelemek gerekmektedir.

Feyerabend'in Bilim Tasarımı

Ele almaya çalıştığımız hususlar çerçevesinde Feyerabend'in bilimin standartlaştırılıp, siyasileşmesi ile birlikte ortaya çıkması kaçınılmaz olan dogmatizm tehlikesine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Onun bilim eleştirisi bağlamında eski dönemlerdeki skolastik, bağınaz zihniyetin, yaşadığı dönemde bilimsel dogmatizme dönüştüğü anlaşılmaktadır. Söz konusu gidişatın önüne geçmek adına tektipleştirilen ve tekelleştirilen bilimsel yöntemleri yeniden düşünmek gerekmektedir. Siyasal yönetimlerin tekeli altında baskı unsuruna dönüşmüş olan bilimsel yapıların değişebilmesi bakımından, bilimin Yeni Çağ'daki alternatifleri önemseyen özgür ruhuna dönülmesi elzem görünmektedir. Çünkü "bilimin en temel işlevi insanı özgürleştirmektir" (Cevizci, 2015, s. 91). Söz konusu özgürleşmenin gerçekleşmesi ise "çoğulculuk" ve "bilimsel çoğulculuk" anlayışının/yönteminin yaygınlaşmasından geçmektedir. Öyle ki Feyerabend'in "çağdaş bilimin hastalığını tedavi etmek amacıyla bulduğu bir ilaç vardır: Çoğulculuk" (Cevizci, 2015, s. 92). O çoğulculuk düşüncesi minvalinde alternatifleri gözetmek bakımından disiplinler çoğulculuk, teorik çoğulculuk ve yönetsel çoğulculuk anlayışlarından söz etmektedir.

Feyerabend'in ileri sürdüğü disiplinler çoğulcu anlayışta hayatın bilimsel olmayan alanlarının da önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Hatta "Feyerabend toplumun, dogmatik inanç sistemleriyle bir tuttuğu bilime karşı korunması gereğinden [...] söz etmektedir" (Yıldırım, 1997, s. 59). Çünkü özgür ve mutlu bir toplumun oluşması bakımından yalnızca bilimin hâkim olduğu bir anlayış oldukça eksik kalacaktır. Böylesi bir toplumun oluşması bakımından yaşamın bütün değerleri/disiplinleri önem arz etmektedir. Buna göre felsefe, sanat, edebiyat, spor, sinema gibi alanların insan hayatındaki değerinin yadsınmaması gerekmektedir. Feyerabend'in kendi ifadesiyle "Özgür bir toplum, bir kilise, bilimsel bir mezhep, coşku ve şevkle bir arada tutulan bir grup değildir; özgür bir toplum, her bireyin ve her grubun önemli sayılan düşünce ve duygularla doldurduğu açık bir alanı tanımlayan soyut bir yapıdır" (Feyerabend, 2007, s. 14). Bu noktada onun yukarıda ifade etmeye çalıştığımız bilimin yüceleştirilmesi anlayışını da ciddi anlamda eleştirdiği dikkat çekmektedir. Şu hâlde insan hayatını anlamlı kılacak farklı imkânlar olduğundan bilim zorunlu bir tercih değildir. Aynı zamanda bilimin tercih edilmesi ya da önemsenmesi durumunda tek tip bir kuram ve yöntemin yetersiz kalacağı savını ortaya atmıştır. Dolayısıyla disiplinler olarak hayatın farklı boyutlarını birbirine indirgmeden değer verebilmek gerekmektedir. Böylelikle özgür, çoğulcu ve demokratik bir toplumsal anlayışın/zihniyetin teşekkülü mümkün olabilecektir.

Feyerabend farklı disiplinlere çoğulcu bir anlayışla bakmakla birlikte kuram anlamında da çoğulculuğu benimsemektedir. Öyle ki belli bir teoriyi benimseyip mutlaklaştırıp diğerlerini olumsuzlayan bir anlayış bilim ve insan hayatı bakımından oldukça sorunludur. Bilimsel anlamda düşünüldüğünde "biz gerçekliğin öğelerini farklı ya da alternatif kuramlarla tespit edebiliyoruz" (Cevizci, 2015, s. 92). Çünkü tek bir kurama/görüğe bağlı kalmak totaliter bir zihniyete yol açacağından, alternatif teorileri de önemsemek gerekmektedir. Böylece medeni, özgür ve insancıl bir toplumun oluşması bakımından önemli bir adım atılmış olacaktır (Yıldırım, 1997, s. 59). Bu nedenle Feyerabend bilim insanlarının çalışmalarında bilimsel içerikleri zenginleştirmek ve sağlıklı sonuçlar elde edebilmeleri için farklı teorileri de hesaba katmak zorunda olduklarını savunmaktadır (Feyerabend, 1999, s. 45). Buna göre yalnızca Newton'un *klasik fizik kuramını* önemseyip Einstein'ın *izafiyet kuramı* ile Planck'ın *kuantum kuramını* yadsımak, fizik bilimi bakımından oldukça eksik olacaktır.

Evren, doğa, dünya ve insan hayatı tek bir olgu yerine olgular çokluğundan oluşmaktadır. Söz konusu varlık alanının yalnızca bir yönünü ele alıp diğerlerini yadsımak doğru bir tutum olmayacaktır. Bilimsel kuramlar da belli bir dönemde belli bir sorunsalla ilgili olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu nedenle farklı ve alternatif kuramların incelenmesi suretiyle icra edilecek olan bilimsel çalışmalar daha güvenilir olacaktır. Eğitim süreçlerinde de belli bilimsel anlayışların "tek

doğru yöntem” olarak sunulması yerine farklı anlayış ve alternatif yöntemlerin olabileceği yönündeki bir bilinçlenme daha doğru olacaktır (Feyerabend, 1999, s. 205, 206; Feyerabend, 2015, s. 124). Düşünce tarihi incelendiğinde teorik çoğulculuğun bilimlerin emekleme aşamasında oldukça önemli bir anlayış olduğu fark edilmektedir. Bilimlerin doğuşundaki söz konusu çoğulcu ve alternatifli anlayışın gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Çoğulcu teoriler bilimsel eleştiri gücünü artırarak tekelleşmeyi önleyecektir. Böylelikle bilimin sınırlı bir alana hapsolmesinin önüne geçilmiş olacaktır. Feyerabend'in bilimsel ve toplumsal özgürlüğün oluşumunda önemsedığı diğer bir çoğulculuk anlayışı, yöntem ile ilgilidir.

Feyerabend metodolojik/yöntembilimsel çoğulculuk anlayışı ile bilimsel araştırmalarda tek bir yöntemin kullanılmasına karşı oluşunu ortaya koymaktadır. Kendi ifadesiyle “Parçayla (bireysel, insan) bütünü (yaşadığımız dünya), tümüyle öznel ve keyfi olanla nesnel ve yasaya bağlı olanın bu örtüşmesi çoğulcu bir yöntembilimin lehine en önemli argümanlardan biridir” (Feyerabend, 1999, s. 65). Böylelikle o bilim tasarımında standartlaşmanın ve tek bir yöntemle sınırlanmanın aşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü çok kesin olduğu düşünülen bilimsel yasalar bile farklı bir yöntemle tepetaklak olabilirler (Feyerabend, 1999, s. 294). Feyerabend bu noktada özellikle Viyana Çevresi filozoflarının felsefeyi yalnızca mantıksal kavram analizi yapan bir alana indirgeme çabalarını eleştirmektedir. Aynı zamanda bilimlerin yöntemlerini yalnızca popüler anlayışlarla sınırlandırmasına itiraz etmektedir (Feyerabend, 2007, s. 39). Şu halde yöntembilimsel standartlar çok boyutlu olan insan hayatını anlamada oldukça sınırlandırıcı ve yanıltıcı olacaktır. Kendisi bu durumu “Sadece kesin olarak tanımlanmış bir patikada gezinerek bir şeyler bulunabileceğini düşünenler yanılıyor” (Feyerabend, 2015, s. 127) şeklinde ifade etmektedir. Çünkü bilimsel olarak ileri sürülmüş görüşler bazı dönemlerde kabul görmüş yöntemlere aykırı bir duruş sergilemişlerdir. Örneğin, Kopernik'in bilimsel anlayışı kendi döneminde akılcı olmayan bir yöntem olarak görülmüştür. Ancak sonraki dönemlerde bilimsel gelişmeler, bu yöntem ve izlek üzerinden ilerlemiştir (Feyerabend, 1999, s. 152, 153). Çünkü bilimsel anlamda yaratıcı ve sarsıcı fikirler dönemde yöntem olarak henüz benimsenmemiş olanlardır. Söz gelimi Antik Çağ'da “Anaksimandros[un] Dünya'nın boşluğun ortasında asılı olduğunu” (Feyerabend, 2015, s. 127) iddia etmesi, kendi çağı için pek kabul görmüş değildir. Ancak sonraları farklı yöntemlerle onun savının doğruluğuna dair gözlem ve deneyler yapılmıştır.

Görebildiğimiz kadarıyla birçok bilimsel gelişmenin kendi döneminde “saçma” denilen yöntemlere başvurularak keşfedildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bilimde kabul edilmiş olan standart yöntemlerle araştırma yapmak kısıtlayıcı olabilmektedir. Bu nedenle, bilimsel anlamda farklı düşünme biçimlerine ve farklı modellemelere açık olmak gerekmektedir. Aynı zamanda bilim insanının kendisini yalnızca belirgin yöntemle sınırlandırması araştırmanın icrasına engel teşkil edebilir. Yöntem konusunda çoğulcu bir anlayışın benimsenmesi önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle bilimsel çalışmalar için farklı/alternatifli modellerin kullanılması önemli bir adım olabilir. Feyerabend, bu bağlamda “ne olsa uyar” mottosunu ortaya atmıştır. Kendi ifadesiyle “tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır: ne olsa uyar” (Feyerabend, 1999, s. 43). Buna göre “onun “ne olsa uyar” sloganıyla özetlediği özgürlükçü ve çoğulcu bilim anlayışına” (Saygın, 2016, s. 16) tekabül etmektedir. Ancak onun ortaya attığı “ne olsa uyar” ifadesi, sınırsız ve belirsiz bir fikir olmayıp bilimsel anlamda yöntemlerin çokluğu ile ilgilidir. Bilimsel kuram ve yöntemlerin tekelleşmesine ve dogmatikleşmesine bu fikir ile bir karşı duruş sergilemektedir. Bununla birlikte onun bilimsel çoğulculuk anlayışı ve “ne olsa uyar” ilkesi, kendisi ile birlikte anılan “epistemolojik anarşizm” fikrine kapı aralamaktadır.

Epistemolojik Anarşizm

Yer verdiğimiz analizlere göre Feyerabend çağındaki bilim anlayışının dinlerin bir zamanlar yaptığı dogmatik bir zihniyete evrildiğini ileri sürmektedir. Standart ve tek tip anlayışlara

karşı çoğulcu bir bilim tasarımını savunmaktadır. Bu bağlamda onun “bilgi-kuramsal anarşizm” olarak da ifade edilen “epistemolojik anarşizm” görüşünü ortaya attığı dikkat çekmektedir. Böylesi bir anarşist sav, onun diğer düşünceleri ile örtüşen ve onları tamamlayıcı mahiyettedir. Ona göre “ne bilim ne de araştırma programlarının yöntembilimleri anarşizmi haksız çıkaracak gerekçeler öne sürebilmektedirler” (Feyerabend, 2007, s. 29, 30). Çünkü dünyaya ait bilimsel ve ve bilgisel sorunları, tek tip yöntemler kullanarak çözmek mümkün değildir. Feyerabend'i epistemolojik anlamda anarşizme yönelten temel saik, bilimsel bilginin standartlaşması ve pozitivist bir yapıya dönüşmesidir. Ona göre çağındaki hastalıklı bilim anlayışını ancak anarşist bir tavır takınarak çözmek mümkün olabilir. Kendi ifadesiyle “Bilgibilim hastadır, tedavi edilmelidir, bunun ilacı da anarşidir” (Feyerabend, 2017, s. 174). Dolayısıyla Feyerabend'in savının epistemolojik, bilgibilimsel ya da bilgi kuramsal anarşizm olarak adlandırılması doğru bir tutum olacaktır.

Feyerabend'a göre Yeni Çağ'daki siyasi anarşizm inanç sistemlerine karşı bilim ve aklı amaçlamıştır (Feyerabend, 2007, s. 23). Ancak yaşadığı çağdaki dogmatikleşme bu sefer bilim ve akıl çerçevesinde yaşandığı için epistemolojik anarşizmi benimsemek ahlaki bir tutum olacaktır. Bununla birlikte Feyerabend savunduğu anarşizmin siyasal anarşizmden farklı olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü siyasal anarşizmden farklı olarak hiçbir ideolojinin sürekli olarak yaşamın bütününe ifade edemeyeceği görüşünü savunmaktadır (Feyerabend, 2007, s. 25). *Yönteme Karşı* adlı eserinin girişinde “Bu deneme, anarşizmin belki en çekici siyasal felsefe olmasa bile bilgikuramı ve bilim felsefesi için kesinlikle harika bir ilaç olduğu kanaatiyle yazıldı” (Feyerabend, 1999, s. 32) ifadesine yer vermektedir. Cemal Güzel, onun anarşizm anlayışını “Bilgikuramsal anarşist usunu, duygularını; alaycılığı, ağırbaşlı bir tavrı, insanların “insan kardeşlerini” daha iyi duruma götürmek için bildikleri daha başka yolları, bunların tümünü kullanır” (Güzel, 1996, s. 12) şeklinde tarif etmektedir. Böylesi bir anlayışı zaman zaman terörizm ile ilişkilendirilen anarşist tutumlardan ayrı düşünmek yerinde bir tutum olacaktır. Woodcock'un ifadesiyle “Popüler söylemde anarşi kötücül kaostur. Ancak kötücül kaosun, toplumsal teorileri hep anarşist diye nitelenen Tolstoy ve Godwin, Thoreau ve Kropotkin gibi insanların niyetlerinden çok uzak olduğu açıktır” (Woodcock, 1996, 14). Buna göre Feyerabend'in niyetinin de kötücül bir kaos yaratmak olmayıp, bozulmuş bir yapıya çözüm arayışı olduğunu iddia edebiliriz. Onun anarşizminin tekelleşmiş ve dogmatikleşmiş bir yapıya karşı verilen entelektüel bir mücadele olduğu anlaşılmaktadır.

Görülebileceği üzere bilimin ve ortaya koyduğu bilginin standartlaşmış/dogmatikleşmiş bir oluşuma dönüştüğünü söyleyen Feyerabend, muhalif/anarşist bir tavır benimsemiştir. Onun bilgi-kuramsal anarşizm savı ile bilimsel dogmatizme karşı yeni bir anlayış geliştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Çünkü bilim tarihi boyunca mutlak olarak kabul edilen olguların sürekli olarak değiştikleri düşünüldüğünde böyle bir mutlaklığın aslında mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre bilimsel anlamda ilerlemenin statikliği ve standartları tartışmalı bir hâl almaktadır. O hâlde bilimsel ilerleme ve bilimsel başarı için anarşizmin önemsenmesi gerekmektedir (Feyerabend, 1999, s. 43). Başka bir ifadeyle her türlü yanılısma ve yanıltıcı bilim anlayışlarından kurtulmak için anarşist olmakta fayda vardır. Dolayısıyla bilgi-kuramsal anarşizm bilimsel bilginin hiç kimsenin tekelinde olmadığına bir ilanıdır ve herkesin bilginin üretilmesine katkı yapabileceğinin bir göstergesidir (Feyerabend, 2007, s. 262, 263). Böylesi bir düşünce bilimi belli kalıplara ve dogmatik yapıya sokan anlayışlara bir başkaldırıdır. Epistemolojik anarşizm bilimsel dogmatizme karşı oldukça özgür ve güvenli bir mecradır. Şu hâlde kalıplardan kurtulmuş çoğulcu ve alternatifli bir bilim anlayışı, insanların dogmatizmden kurtulacağı özgür bir toplumun anahtarı olacaktır.

Sonuç Yerine

Feyerabend'in bilimin tekelleşmesine karşı ileri sürdüğü savları tartışmaya çalıştığımız çalışmamızın son bölümünde bazı hususları somutlaştırmaya çalışalım. XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında bilim ve felsefede pozitivism başat rol oynuyordu. Tarihsellik ve metafiziksel anlayışın tamamen terk edilerek her şeyin deney nesnesi olarak incelenebileceği bir düşünce hâkim

kılınmak istenmiştir. Böylelikle eski dönem kutsallığı yerine yeni, seküler bir kutsallık/dogmatizm ortaya çıkmıştır. Feyerabend'in düşünceleri, işte bu yeni yaratılan bilimsel bilgi anlayışının mutlaklaştırılması ve dogmatikleştirilmesine ciddi eleştiriler getirmesi bakımından önem arz etmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla Feyerabend, sınırlandırıcı ve indirgemeci bilimsel bilgi anlayışına karşı anarşist bir tavır takınmıştır. Böylelikle bilimin yalnızca olgu ve deneylerle sınırlandırılmasının yanlışlığını göstermek istemiştir. Çünkü bilimlerin yüzyıllardır içinden doğduğu metafiziksel, mitolojik ve tarihsel geleneğin yadsınması doğru bir tutum olmayacaktır. Buna göre her dönemin kendisine özgü bilim anlayışının oluşmasında dönemsel olarak yaygın olan teorilerin yok sayılması açmazlara yol açacaktır. Dolayısıyla bilimsel gelişmeleri, ortaya çıktıkları, kuram ve yöntemler çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Aynı zamanda bilimleri tek bir kuram ya da yönteme indirmek mümkün olmayacağı için teori ve yöntem çeşitliliklerini/alternatiflerini birlikte düşünmek elzemdir. Öyle ki Feyerabend bilimde yalnızca tek bir anlayış ve yöntemin dogmatik ve tektipleştirici bir yapıyı doğurduğunu ileri sürerek bilimsel çoğulculuğu önemsemiştir. Kanaatimize göre onun bu tutumu, bilimin çok boyutluluğu ve çeşitliliğini anlamak bakımından çok önemli bir adımdır. Onun yaşadığı dönemde bilimdeki pozitivist dogmatizmin tartışılması ve alternatif görüşlerin fark edilmesi bağlamında düşünceleri dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan Feyerabend'in felsefesinin yalnızca bilimsel dogmatizme karşı bilimsel çoğulculuğu savunmakla sınırlı bir anlayış olmadığı anlaşılmaktadır. O, aynı zamanda hayattaki mutlak değerlerin bilim olmadığını ileri sürerken çağındaki "indirgemeci bilimcilik" anlayışına da ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Çünkü insan hayatı için felsefe, sanat, edebiyat, şiir vb. birçok alan en az bilim kadar değerlidir. Böylelikle hem bilimsel anlayış bakımından daralmanın hem de insan yaşamını bilim ile sınırlandırmanın yaratacağı özgürlük sorununa dikkat çekmeye çalışmaktadır. Aslında sorun bunlarla da sınırlı değildir. Feyerabend söz konusu sorunların yanında bilimin siyasallaşması/devletleşmesi ile ortaya çıkan güç ilişkilerine de vurgu yapmaktadır. Şu hâlde bilim, siyasi güç ilişkilerinde araç hâline getirilerek asli görevinden uzaklaşmıştır. Çünkü bilim, özünde insanlara mutluluk ve özgürlük sağlayıcı bir unsur olması gerekirken bu niteliğine tamamen yabancılaşmıştır. Onun bu tutumu, yaklaşık iki bin yıl önce yaşamış olan Epiktetos'un özgürlüğe ulaşmak için güç arayışından vazgeçmeyi salık verdiği² düşüncelerini akıllara getirmektedir. Benzer biçimde Feyerabend bilimi güç ve otorite için manipüle etmenin toplumları özgür kılamayacağı görüşünü savunmaktadır. Bunun önlenmesi bakımından bilimsel esnekliği ve özerkliği önemsemek gerekmektedir. Böylelikle bilimin toplumlara özgürlük ve mutluluk bahşetmesinin yolu açılmış olacaktır.

Kaynakça

- Aslan, H. (2004). Bilim felsefesinin tarihi. İçinde *Felsefe Ansiklopedisi* (Cilt 2, ss. 423-453). Etik Yayınları.
- Bingöl, M. (2020). *Ockhamlı William'da bilgi, mantık ve metafizik ilişkisi*. Pegem Akademi.
- Chalmers, A. (1994). *Bilim dedikleri* (H. Arslan, Çev.). Vadi Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefeye giriş*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çüçen, K. (2013). *Bilim felsefesine giriş*. Sentez Yayıncılık.
- Einstein, A. (1998). *İzafiyet teorisi* (G. Aktaş, Çev.). Say Yayınları.
- Epiktetos. (2019). *İçsel huzur iyi yaşamın kapısını açar* (C. Erengil, Çev.). Beta Kitap.
- Feyerabend, P. K. (1996a). Bilimsel gerçeklik ve felsefi gerçeklik (H. Özel, Çev.). İçinde C. Güzel, (Der), *Bir bilgi anarşisti: Feyerabend* (ss. 33-55). Bilim ve Sanat Yayınları.

² Kaynak Girişte gösterilmiştir.

- Feyerabend, P. K. (1996b). Bilimsel kuramların yorumu üzerine. İçinde C. Güzel, (Der), *Bir bilgi anarşisti: Feyerabend* (ss. 57-65). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1996c). Açıklama, indirgeme ve deneycilik (H. Özel, Çev.). İçinde C. Güzel, (Der), *Bir bilgi anarşisti: Feyerabend* (ss. 67-144). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1996d). Nasıl iyi bir deneyci olunur (K. Dinçer, Çev.). İçinde C. Güzel, (Der), *Bir bilgi anarşisti: Feyerabend* (ss. 243-277). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1997). *Vakit öldürmek* (N. Çatlı, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (1999). *Yönteme karşı* (E. Başer, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (2007). *Anarşizm üzerine tezler* (E. Altınsöz, Çev.). Öteki Yayınevi.
- Feyerabend, P. K. (2012). *Akla veda* (E. Başer, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Feyerabend, P. K. (2015). *Bilimin tiranlığı* (B. Yıldırım, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Feyerabend, P. K. (2017). *Özgür bir toplumda bilim* (A. Kardam, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Güzel, C. (1996). Giriş bir bilgi anarşisti: Paul K. Feyerabend. İçinde C. Güzel, (Der). *Bir bilgi anarşisti: Feyerabend* (ss. 9-31). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kara, Ö. (2017). Bilim felsefesi-bilim ile felsefe arasındaki bağ (P. Frank). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), 391-396.
- Kaya Keha, M. (2017). *Bir bilgi anarşisti ve bilim-Paul Karl Feyerabend*. Fenomen Yayıncılık.
- Kuhn, T. S. (1995). *Bilimsel devrimlerin yapısı* (N. Kuyaş, Çev.). Alan Yayıncılık.
- Lakatos, I. (2014). *Bilimsel araştırma programlarının metodolojisi* (D. Uygun, Çev.). Alfa Yayınları.
- Lewens, T. (2019). *Bilimin anlamı* (K. Kaynar, Çev.). İletişim Yayınları.
- Neslioğlu Serin, F. (2015). Tamamlanmamış bir proje olarak Viyana Çevresi felsefesi: Düşünsel ve tarihsel bir arkaplan soruşturması. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 45-60.
- Özsoy Somuncuoğlu, S. (2019). *Bilimsel yöntem tartışmaları bağlamında bilim felsefesi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Popper, K. R. (2022). *Bilimsel araştırmanın mantığı* (İ. Aka & İ. Turan, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Saygın, A. U. (2016). Paul Karl Feyerabend'in bilim anlayışı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 16-24.
- Woodcock, G. (1996). *Bir düşünce ve hareketin tarihi* (A. Türker Çev.). Kaos Yayınları.
- Yıldırım, C. (1997). *Bilimsel düşünme yöntemi*. Bilgi Yayınevi.